

Fokozottan kiszolgáltatott fogvatartotti csoportokhoz tartozók meghallgatásának sajátos módszerei – LMBTIQ SZEMÉLYEK –

Módszertani anyag a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak végrehajtásához

Az OPCAT¹ 19. cikke értelmében a nemzeti megelőző mechanizmusoknak a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése érdekében a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot az OPCAT 4. cikk szerinti fogvatartási helyeken (így például börtönökben, kórházakban, iskolákban, a gyermekek, időskorúak, mentális betegséggel vagy fogyatékossgal élő személyek gondozásával foglalkozó intézményekben)² rendszeresen vizsgálniuk kell.

Az NMM megelőző tevékenysége körében a fő feladata a fogvatartási helyszínek látogatása. Ennek során az elsődleges információforrás a szabadságuktól megfosztott személyekkel való közvetlen találkozás, velük interjú készítése annak érdekében, hogy első kézből jusson a helyzetükre vonatkozó információhoz.

Bár a fogvatartottak általában is kiszolgáltatott személyeknek minősülnek, egyes csoportjaik esetében bizonyos tulajdonságok és/vagy körülmények folytán ez fokozottan érvényesül, mely körbe beletartoznak például a nők, fiatalok, kisebbségi csoportok tagjai, külföldiek, fogyatékossgal élők, nemi kisebbséghez tartozók.³

Több kockázati tényező együttesen (interszekcionalitás) fokozott sérülékenységet idézhet elő, illetve azzal a következménnyel is járhat, hogy az érintett a kínzás és egyéb rossz bánásmódok sajátos formáival szembesülhet.⁴

A kiszolgáltatott helyzetet megalapozó tulajdonság, körülmény jellemzően hatással van az érintett személlyel való kommunikációra is, melyet mind a helyszíni látogatás előkészítése, mind annak lebonyolítása során figyelembe kell venni.

A magyar nemzeti megelőző mechanizmus által 2021. szeptember 29-30-án szervezett „Speciális fogvatartotti csoportok esetében alkalmazható interjútechnikák” tematikájú nemzetközi workshopon a résztvevők tapasztalatcseréje alapján az NMM-ek kiszolgáltatott csoportokat érintő látogatásaival kapcsolatban az alábbi közös követelmények körvonalazódtak:

1. A helyszíni látogatást megelőzően:

- a látogatás alapos előkészítése;
- tapasztalati szakértők bevonása (és részvételük a monitorozás minden szakaszában);
- a látogatócsoport megfelelő összetétele (létszám, nem, életkor, szakmai háttér – multidiszciplinaritás).

2. A vizsgálat lefolytatása során:

- 'do no harm' – ne árts!;
- a meghallgatott személy tájékoztatása;
- empátia;
- traumatudatos szemlélet;
- megfelelő idő biztosítása;
- az interjú során kapott információk bizalmas kezelése;

- a címkézés, általánosítás, előítéletesség kerülése;
- megfelelő nyelvezet és terminológia használata;
- a testbeszédre való odafigyelés;
- alapos információgyűjtés és cross-check, trianguláció;
- visszajelzés.

3. A vizsgálatot követően:

- megtorlás tilalma;
- a jelentés tartalma, struktúrája; a nemzetközi emberi jogi sztenderdek figyelembe vétele;
- utánkövetés;
- továbbképzés fontossága, érzékenyítés;
- kapcsolattartás (*SPT, CPT, NMM, Network, szakértők*).

Interjúzás LMBTIQ személyekkel⁵

Az „LMBTIQ” egy betűszó, melyet a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, interszex és queer személyekre használnak. Az LMBTIQ személyek nem alkotnak homogén csoportot. A betűszó által elfedett különbségek ellenére az LMBTIQ személyek a kínzás és egyéb rossz bánásmódok szempontjából hasonlóan magas kockázatnak vannak kitéve. Egyes országokban még napjainkban is büntetendő az azonos nemű személyek közötti szexuális kapcsolat. Az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevője rámutatott, hogy gyakran a fogvatartottak egyik alkategóriájának tekintik őket, és rosszabb körülmények közé helyezik, mint az általános börtönpopuláció tagjait, továbbá gyakrabban szenvednek el szexuális, fizikai és pszichológiai erőszakot. A szabadságuktól megfosztott LMBTIQ személyekre vonatkozóan ENSZ sztenderdeket vagy ajánlásokat sem alkottak még.

Felkészülés a helyszíni látogatásra:

- A látogatócsoport legyen elkötelezett a bánásmód gender- és interszekcionalitás szempontú vizsgálata iránt (a diszkrimináció, a heteronormatív hatalmi struktúra és a nemi sztereotípiák káros hatásainak felismerése érdekében).
- A célhoz igazított vizsgálati módszer kidolgozása, a meglévő eszközök (checklistek, kérdőívek, jelentések) továbbfejlesztése – civil szervezetek szakértőinek bevonásával.
- A látogatócsoport összeállítása:
 - o tagjai rendelkezzenek a szükséges képességekkel és szakmai ismeretekkel;
 - o törekedjünk a nemek egyensúlyára és az etnikai és kisebbségi csoportok megfelelő képviseltetésére (beleértve az LMBTIQ személyeket).
- Mérjük fel, hogy szükség van-e arra, hogy proaktívan lépjunk kapcsolatba és hallgassunk meg LMBTIQ fogvatartottakat.

A látogatás során:

- Mindig tartsuk szem előtt a „ne árts!” alapelvet (a jelentés megszővegezése során is).
- Tartózkodjunk attól, hogy „azonosítjuk” az LMBTIQ fogvatartottakat (kivéve, ha külön részlegen vannak elhelyezve) – ne bocsátkozzunk sztereotípiákon alapuló feltételezésekbe.
- Vegyünk figyelembe egyéb információforrásokat (pl. korábbi fogvatartottak, hozzátartozók meghallgatása), és ellenőrizzük az adatokat.
- Minden információt kezeljünk bizalmasan, és erről egyértelműen tájékoztassuk az interjúalanyokat is.
- Ne tegyük ki a fogvatartottakat a megtorlás kockázatának.

Az interjú során:

- Tegyük meg mindent, hogy megelőzzük az interjúalany ismételt viktimizációját és retraumatizációját.
- Ügyeljünk az alkalmazott terminológiára:
 - o kerüljük a heteronormatív kifejezéseket és megfogalmazást;
 - o kérdezzük meg, az érintett személy milyen megnevezés és személyes névmás használatát tartaná megfelelőnek;
 - o körültekintően alkalmazzuk az LMBTIQ identitási címkéket, különösen más nemzetiségű vagy etnikumú személlyel folytatott interjúk során.
- Tolmács bevonása esetén:
 - o kiválasztása során körültekintően kell eljárni;
 - o legyen képzett a megfelelő terminológia alkalmazására;
 - o ne legyen diszkriminatív attitűdje.

A szabadságuktól megfosztott LMBTIQ személyekre vonatkozó nemzetközi dokumentumok⁶

- [Yogyakarta Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban](#)
- [Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec\(2010\)5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről](#)
- [Eighth annual report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/54/2, 26 March 2015, pp. 12-14](#)
- [Ninth Annual Report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/57/4, 22 March 2016](#)
- [Az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevőjének jelentése \(2001\) \[Report of the Special Rapporteur on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/56/156, 3 July 2001\] angol nyelvű dokumentum](#)
- [Az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevőjének jelentése \(2016\) \[Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment on the applicability of the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/31/57, 5 January 2016\] angol nyelvű dokumentum](#)

Az LMBTQ személyek meghallgatásával kapcsolatos további dokumentumok

- [Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide; Association for the Prevention of Torture; December 2018 angol nyelvű dokumentum](#)
- [LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring, 2015 angol nyelvű dokumentum](#)

- [Krassimir Kanev: Sérülékeny fogvatartottak – Kézikönyv a Nemzeti Megelőző Mechanizmusoknak \(2021\)](#)
- [Integrating the Issue of Sexual and Gender-Based Violence in Detention Monitoring: A Guidance Note for Oversight Mechanisms; OSCE/ODIHR; January 2021 *angol nyelvű dokumentum*](#)
- [Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering, May 2021 *angol nyelvű dokumentum*](#)

Hivatkozások

¹ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve, kihirdette a 2011. évi CXLIII. törvény. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-143-00-00>

² UN Committee Against Torture, General Comment No. 2, CAT/C/GC/2 par 15.. <https://undocs.org/en/CAT/C/GC/2>

³ SPT: The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment CAT/OP/12/6, par. 5. (j). <https://undocs.org/en/CAT/OP/12/6>

valamint Report of the UN Special Rapporteur on torture (2016) A/HRC/31/57. <https://undocs.org/en/A/HRC/31/57>

⁴ CAT General Comment No 2, par. 22.; Report of the UN Special Rapporteur on torture (2016) A/HRC/31/57, par. 9.

⁵ Felhasznált források:

APT: Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide; Association for the Prevention of Torture; December 2018. https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/apr_20181204_towards-the-effective-protection-of-lgbti-persons-deprived-of-liberty-a-monitoring-guide-final.pdf

Krassimir Kanev: Prisoners in a situation of vulnerability – A Handbook for National Preventive Mechanisms (2021) https://bim.lbg.ac.at/sites/files/bim/attachments/handbook_-_prisoners_in_a_situation_of_vulnerability_-_bhc.pdf

valamint a magyar NMM által 2021. szeptember 29-30-án szervezett „Speciális fogvatartotti csoportok esetében alkalmazható interjútechnikák” tematikájú nemzetközi workshopon elhangzottak, különös tekintettel Jean-Sébastien Blanc, a Genfi Egyetem kutatója és a Swiss Center of Expertise in Prison and Probation tudományos tanácsadója előadására.

⁶ Az APT által összeállított, <https://www.apr.ch/en/knowledge-hub/detention-focus-database/groups-situations-vulnerability/lgbti-persons>, valamint a Krassimir Kanev: Prisoners in a situation of vulnerability – A Handbook for National Preventive Mechanisms (2021) 45-47. oldalán található lista alapulvételével készült. https://bim.lbg.ac.at/sites/files/bim/attachments/handbook_-_prisoners_in_a_situation_of_vulnerability_-_bhc.pdf